

кандидат педагогічних наук,

доцент, завідувач кафедри іноземних мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті автор звертає увагу на необхідність створення психологічно сприятливих умов для перебування дітей з вадами зору в школі, що працює в системі інклюзивної освіти. Автор стверджує, що тристороння співпраця між педагогами, психологами і батьками дозволить досягти комфортної соціально-психологічної атмосфери в учнівському колективі для розвитку особистості учнів та успішної реалізації впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні заклади України.

Ключові слова: супровід, психологічний супровід, психолого-педагогічний супровід, діти з порушеннями зору, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта.

Постановка проблеми. Одне з найбільш актуальних питань, що хвилює нині спеціалістів, причетних до навчання, виховання, соціальної реабілітації дітей, яких природа позбавила достатньою мірою сприймати світ і відчувати свою належність до нього через хвороби, травми та патологічні стани, є адаптація дітей з обмеженими можливостями та дітей-інвалідів до життя у звичайному, здоровому суспільстві. Для успіху такої адаптації необхідно забезпечити дитину освітнім середовищем, матеріально-технічною базою, комфортним пересуванням в межах школи та шкільного подвір'я і т.і.

Створення освітнього середовища для розвитку дитини з особливими потребами повинно бути реалізоване у кількох напрямках, серед яких:

- створення здоров'язберігаючого середовища у навчальних закладах через розробку індивідуальних програм з базових дисциплін та індивідуальних програм розвитку, позакласну роботу, медичне забезпечення;

- створення матеріально-технічної бази для утримання дітей з особливими потребами;
- забезпечення харчуванням дітей з особливими потребами;
- організація психолого-педагогічного супроводу;
- постійний медичний нагляд та медичне забезпечення;
- розвиток та зайнятість дітей у другій половині дня;
- розвиток волонтерського руху серед дітей шкільного та студентського віку;
- залучення громадських організацій з дієвою допомогою дітям та сім'ям;
- проведення просвітницької роботи серед дітей, батьків щодо соціальної підтримки дітей з особливими потребами;
- проведення трудової реабілітації та ранньої профорієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання інклюзивної освіти досліджували Колупаєва А., Ворон М., Найда Ю.; проблеми медико-соціальної реабілітації та реабілітаційний супровід детально розкривають у своїх працях Мартинюк В., Зінченко С., Луговський А., Падалко О.; ідеї розвитку та виховання дітей з порушеннями зору, а також їх психологічного супроводу висвітлюють Кобильченко В., Єрмаков В.

Актуальність визначеної нами проблеми дає нам змогу визначити основну **мету** даного дослідження: аналіз стану проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з вадами зору в шкільному інклюзивному середовищі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні порушення зору посідають перше місце серед інших розладів. До цієї групи належать сліпі (близько 10%) та слабозорі (люди зі зниженим зором). Сліпими вважаються особи, у яких повністю відсутні зорові відчуття або ж ті, котрі мають лише незначну частку світловідчуттів (гострота зору до 0,004). Слабозорими – ті, хто має значне зниження зору (в межах від 0,05 до 0,2 при використанні коригуючих окулярів).

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами і, зокрема, дітей з вадами зору, займає чи не найважливіше місце серед переліку напрямків організації роботи з такими дітьми в інклюзивному освітньому середовищі. Організація психологічного та соціального супроводу дітей з обмеженими можливостями в умовах інклюзивного навчання на даний час регулюється Міністерством освіти і науки України. Ще в липні 2012 року на той час Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України створило методичний лист «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» для практичного використання, розроблений з метою запровадження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, до переліку педагогічних та науково-педагогічних працівників було введено посаду асистент вчителя для шкіл, що впроваджують інклюзивне та інтегроване навчання. Згідно цього листа визначено завдання психолого-педагогічного супроводу, що має здійснюватися працівниками психологічної служби закладу у класах з інклюзивним навчанням: актуалізувати особистісний потенціал розвитку дитини; сформувати позитивні міжособистісні стосунки між учнями з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесниками у процесі внутрішкільної інтеграції; консультувати батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо. В листі представлені також завдання, розроблені окремо для соціальних педагогів та психологів, які безпосередньо працюють з дитиною, що має особливі освітні потреби. Слід відмітити, що в даному документі особливу увагу звернуто на застосування індивідуального підходу до дітей в класах з інклюзивним навчанням, зокрема, на різного виду адаптацію, що має бути відображена як в змісті, так і в формах і методах навчання [8].

Психолого-педагогічний супровід розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія вчителів, асистентів учителя, батьків, практичного психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців. Така діяльність поєднує такі взаємопов'язані компоненти: систематичне дослідження

психолого-педагогічного статусу дитини, динаміки її психічного розвитку у процесі шкільного навчання; створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості учнів та їхнього успішного навчання; створення спеціальних соціально-психологічних умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в розвитку та навчанні [3].

Психологічний супровід дітей з особливими потребами передбачає психологічну діагностику дітей, надання психологічної підтримки педагогам, психологічну підтримку батьків. Психологічна діагностика дітей повинна проводитися на різних етапах їх розвитку. Первинна діагностика, яка проводиться на етапі вступу дитини до школи має на меті вивчення сильних і слабких сторін розвитку особистості. Проведення діагностичних мінімумів на різних етапах навчання дитини у школі передбачає вивчення динаміки її розвитку та подолання можливих труднощів під час кризових періодів [1, 5].

Психолого-педагогічний супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку повинен відбуватися згідно стратегічно розробленого плану, який має включати в себе підготовчий, орієнтовний етапи, етап уточнення проблеми, етап планування, етап реалізації індивідуальної програми і підсумковий етап [9]. Усі зазначені етапи планування індивідуальної роботи дитини з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливими для отримання позитивного результату. Однак, слід зосередитися на етапі реалізації індивідуальної програми, тому що саме на цьому етапі, ознайомившись із особливостями психофізичного розвитку дитини, розробивши перед тим індивідуальний план та узгодивши його з усіма спеціалістами, психолог аналізує, перш за все, відповідність інструментарію (стимулів), вибрані методики та встановлює ступінь їх позитивної дії для реалізації свої цілей. Саме на цьому етапі психолог веде ретельну роботу з педагогами, батьками та оточуючим дитину середовищем, прилаштовує інструментарій до можливостей дитини, враховуючи тип порушень [10].

На даному етапі розглянемо психологічний і педагогічний супровід дитини з порушенням зору як види діяльності, що доповнюють одна одну і унеможливають отримання позитивного результату без налагодженої

інтерактивної дії обох компонентів роботи з дитиною. Отже, окреслимо основні вимоги, що висувуються перед *психологом* при роботі з дитиною з вадами зору в інклюзивному середовищі. Психолог повинен перш за все враховувати цілу низку передумов, які сприятимуть успішній інтеграції дитини з порушенням зору в загальноосвітнє середовище, серед яких вікові та соціокультурні особливості дитини, психологічні механізми розвитку дитини, а також виконувати роль одночасно дослідника, спостерігача і учасника процесу. Він має створити такі умови для засвоєння дітьми з порушеннями зору системи стосунків з шкільним суспільством і власним «Я», які б не вимагали зміни звичного для нього середовища, а лише помагали адаптуватися до нових умов. Психолог певною мірою впливає на дитину безпосередньо та опосередковано через педагогів та батьків. Така тріада дозволяє створити сприятливі психологічні умови для всебічного психосоціального розвитку дитини з порушеннями зору. Отже, за умови дотримання перелічених вище видів роботи шкільного психолога, дитина з вадами зору, що навчається в інклюзивній школі (класі) буде мати неперервний психологічний супровід, який реалізується в аспекті профілактики, діагностики, корекції та розвитку, психологічній освіті та консультаціях дітей та дорослих, зміст його визначається відповідно до досвіду учасників, вікових закономірностей розвитку, інтересів дітей та дорослих [6].

Щодо педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору, слід звернути увагу на той факт, що саме поняття супроводу в соціально-педагогічній літературі розглядається як допоміжний метод, який забезпечує необхідність вирішення певних проблем і протиріч особистісного розвитку дитини. Отже, супровід – це напрям діяльності, що дає відповідь на запитання: навіщо потрібен соціальний педагог у школі. В умовах інклюзивного освітнього закладу соціальний педагог має можливість виконувати і соціально-педагогічний супровід слабозорої дитини, створювати і впроваджувати програми розвитку її особистості.

Таким чином, соціально-педагогічний супровід слабозорих дітей в умовах інклюзивної освіти забезпечує підвищення їхньої соціальної активності, сприяє

розвитку інтелектуальних процесів, формує ціннісні настанови відповідно до психічних і фізичних можливостей дитини [2, 4].

Для організації успішної роботи в класі педагогу слід враховувати індивідуальні потреби кожної дитини. Щодо слабозорих дітей, то перш за все слід правильно організувати робоче місце: освітлення має бути не менше 75-100 кд/м², доступ до нього повинен бути вільним і не мати жодних перешкод. Впродовж викладу матеріалу слід пам'ятати про правильне розташування матеріалу на дошці, збільшення шрифту, озвучування усіх своїх дій, дублювання того, що написано на дошці роздатковим матеріалом. Вчитель повинен розуміти, що дитина з порушенням зору потребує більше часу для виконання індивідуальних завдань; з таких предметів як література, історія, географія можна використовувати аудіозаписи; слід частіше перевіряти розуміння учнем матеріалу, який одається на уроці; не варто використовувати невербальні засоби спілкування при роботі із слабозорими учнями [7].

Кожна дитина має право на самовираження і саморозвиток особистості, ведення здорового способу життя. Створення відповідного освітнього середовища, забезпечення наукового супроводу, створення індивідуальних навчальних програм, навчально-методичного забезпечення надасть змогу дитині, яка має певні фізіологічні вади, відчувати себе частиною колективу, сформує позитивне ставлення до навчання, підвищить рівень успішності.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку.

Отже, успіх впровадження інклюзивної освіти у систему загальноосвітніх навчальних закладів України безпосередньо залежить від кількох факторів. Перш за все – це матеріальна, навчальна та лікувально-оздоровча база, яка має забезпечити створення індивідуальних умов для кожної дитини-учасника інклюзивного навчання, зокрема, для дитини з порушеннями зору. Наступне – психолого-педагогічний супровід таких дітей є необхідним для отримання позитивних результатів навчання, що можливо лише за умови тісної співпраці трьох сторін-учасників даного процесу: психолога, педагогів і батьків. Відповідно, існує необхідність комплектувати кадри необхідними спеціалістами,

тому введення додаткової посади асистента вчителя значно полегшить перебування дитини, яка має вади зору в навчальному закладі інклюзивного типу.

Забезпечити науково-методичний, психолого-педагогічний та реабілітаційний супровід усіх учасників навчально-виховного процесу, а також відповідну оплату послуг працівників-спеціалістів за додаткові освітні та оздоровчі послуги – це той сегмент інклюзивної освіти, який бере на себе держава. За її матеріальної підтримки можлива широка реалізація програми впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні школи країни. Крім того, повноцінна інклюзія дітей з вадами зору в звичайне освітнє середовище не можлива без формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку та інтеграції їх у здорове суспільство.

В Україні на сьогодні існує цілий комплекс проблем, пов'язаних з інтеграцією неповносправних осіб у суспільство. Ставлення суспільства до дитини з особливими потребами є певним мірилом його цивілізованості. Провідним компонентом соціальної реабілітації дітей з особливими потребами є формування індивідуальності, її соціалізації з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини з мікро- і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні та пересуванні.

Щодо подальших тем досліджень, слід, на нашу думку, ретельно вивчити нормативно-правову базу, яка забезпечує роботу системи інклюзивного навчання в Україні.

Список літератури

1. Ворон М.В., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії/ М.В. Ворон., Ю.М. Найда // Журнал «Підручник для директора». – Видавництво «Плеяди». – 2006. – Червень. [Електронний ресурс] Режим доступу : ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=19

2. Глуханюк Т. Соціально-психологічний супровід дітей із особливими фізичними потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

[Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://www.ippo.if.ua/predmety/ocppsr/index.php?r=site/stattya&id=78>

3. Гончарова Е.Л., Кукушкина О.И. Дети с отклонениями в развитии и их особые образовательные потребности / [Электронный ресурс] Режим доступа : <http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=2449>

4. Ермаков В.П., Развитие, обучение и воспитание детей нарушениями зрения / В.П. Ермаков, Г.А. Якушин. – М.: Академия, 1992. – 182 с.

5. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., – К.: 2007. – 128 с.

6. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / [В.В. Кобильченко, Л.С. Вавіна, К.О. Глуценко та ін.]; за ред. Вавіної Л.С. – К.: Наук. світ, 2009. – 168 с.

7. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-мето. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук., К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 273. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

8. Лист МОНМС України «Про організацію психологічного та соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» від 26.07.2012 № 1/9 529 [Електронний ресурс] Режим доступу:
https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&ved=0CEcQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.mon.gov.ua%2Fimg%2Fzstored%2Ffiles%2F1_9-529.doc&ei=bfXSUuO9L4_54QS9kIDYBw&usg=AFQjCNHJt--9QVpGT-KToE05Vz4ynVbDfw&bvm=bv.53537100,d.bGE

9. Мушинський В.П. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання в початковій школі. [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://osvita-dnepr.com/index.php/metodichni-rekomendatsiji/1492-psikhologo-pedagogichnijsuprovid-inklyuzivnogo-navchannya-v-pochatkovij-shkoli>

10. Шеффер А. П., Романчак Ж. І. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання [Електронний ресурс] Режим доступу:

https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.osvitaodessa.org%2Fmetod%2F9.doc&ei=mDBcUqrQJleihg ePq4CoCQ&usg=AFQjCNG7Q3KkSkqczHNJ98718bKKp_8cAg&bvm=bv.53899372,d.bGE

Андрійчук Н.М.

Психолого-педагогическое сопровождение детей с дефектами зрения в условиях инклюзивного образования.

В статье автор обращает внимание на необходимость создания психологически благоприятных условий для пребывания детей с дефектами зрения в школе, которая работает в системе инклюзивного образования. Автор утверждает, что трехстороннее сотрудничество между педагогами, психологами и родителями позволит достичь комфортной социально-психологической атмосферы в ученическом коллективе для развития личности учеников и успешной реализации внедрения инклюзивного образования в общеобразовательные заведения Украины.

Natalia Andriichuk

Psychological and pedagogical support of the children with visual handicap as participants of inclusive education project.

In this article the author draws attention upon the creation of the favorable psychological conditions necessary for the children with visual handicap who study at school in the system of inclusive education. The author claims that three-sided cooperation between the teachers, psychologists and parents will let achieve comfortable social and psychological atmosphere in the pupils group for pupils personal development and the successful implementation of the inclusive education in the secondary school of Ukraine.

Ключевые слова: сопровождение, психологическое сопровождение, психолого-педагогическое сопровождение, дети с дефектами зрения, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование.

Key words: support, psychological support, psychological and pedagogical support, children with visual handicap, children with special educational needs, inclusive education.